

Заяць Тетяна Анатоліївна,
*д. е. н., професор,
зав. відділу проблем формування соціального капіталу,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України,
м. Київ, Україна*

Кравцова Тетяна Григорівна
*к.е.н., Інститут демографії та проблем
якості життя НАН України,
м. Київ, Україна*

ПОВОЄННА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ДОСТУПНОСТІ

Завершення війни в Україні вимагатиме переосмислення підходів до соціального захисту населення. Відбудова економіки країни передбачає створення нових механізмів підтримки вразливих категорій громадян, оптимізацію фінансування соціальних програм та запровадження дієвих інструментів інтеграції осіб, що постраждали від війни.

Система соціального захисту, сформована в умовах мирного часу, не відповідає викликам воєнного та післявоєнного періоду. Масштабні руйнування інфраструктури, економічний спад, значне зростання кількості громадян, які потребують державної підтримки (ветерани, внутрішньо переміщені особи, сім'ї загиблих тощо), ставлять перед державою завдання не лише збереження соціальних гарантій, а їхню якісну трансформацію.

Важливим аспектом трансформаційних змін стане зміна фінансування соціальної сфери. З одного боку, необхідно уникнути надмірного фіскального навантаження на економіку, яка перебуватиме в стані відбудови. З іншого – забезпечити адресність соціальної допомоги, зменшити бюрократичні бар'єри та мінімізувати корупційні ризики. Крім того, повоєнне відновлення включатиме як матеріальну підтримку постраждалих категорій, так і їхню соціально-економічну реінтеграцію. Це передусім створення нових можливостей для працевлаштування ветеранів, оновлення системи охорони здоров'я та психологічної реабілітації, а також запровадження програм підтримки молоді та малозабезпечених родин. Таким чином, нова модель соціального захисту повинна бути ефективною з точки зору фінансування та гнучкою відповідно до реальних потреб суспільства.

Виклики трансформації соціального забезпечення в Україні включають:

1. Розширення кола отримувачів соціальної допомоги. Після війни значно зросте кількість осіб, які потребують підтримки: ветерани, внутрішньо переміщені особи, сім'ї загиблих, діти-сироти, особи з інвалідністю. Система соціального забезпечення повинна гарантувати адресну допомогу тим, хто її найбільше потребує.

2. Фінансова стійкість соціальних програм. За даними Міністерства фінансів України, в 2024 році видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення склали 10,4 % усіх видатків Державного бюджету України [1]. Це близько 7% ВВП. Водночас, у деяких країнах ОЕСР, зокрема, Фінляндії, Данії та Люксембурзі понад 40% загальних державних видатків припадають на соціальний захист [2]. У Південній Кореї та США цей показник становить близько 20%, що вимагає оптимізації вітчизняних соціальних програм і пошуку додаткових джерел фінансування.

3. Реформа пенсійного забезпечення. Українська пенсійна система базується на солідарному принципі, що в умовах демографічних змін і трудової міграції стає дедалі менш ефективним. За офіційними даними, в 2024-2025 роках бюджет Пенсійного фонду України прийнято бездефіцитним. Станом на 1 січня 2025 року в Україні налічується 10,3 мільйона українців, які отримують пенсійні виплати [3], що потребує невідкладних заходів із запровадження накопичувальної системи та розвитку приватного пенсійного страхування.

4. Інтеграція ветеранів. За оцінками Міністерства у справах ветеранів, після завершення війни кількість осіб, які потребуватимуть підтримки в адаптації до мирного життя, перевищить 4 млн. Щонайменше 10% населення України будуть дотичними до ветеранських послуг [4]. Розробка програм реабілітації, працевлаштування, а також створення спеціалізованих центрів підтримки є критично важливим кроком для їхньої соціалізації.

5. Цифровізація соціальних послуг. Автоматизація процесів надання соціальної допомоги, створення єдиної цифрової платформи для отримання соціальних виплат і послуг дозволить скоротити бюрократичні процедури та зменшити ризики корупційних дій. Одним з інструментів утілення в життя такого рішення має стати цифрова «Єдина інформаційна система соціальної сфери», яка впроваджується Міністерством соціальної політики України [5].

Отже, реформа соціального захисту в Україні після війни має базуватися на принципах адресності, ефективності та фінансової спроможності. Створення сучасної, гнучкої та технологічної системи соціального забезпечення дасть змогу забезпечити належний рівень підтримки громадян. Повоєнна трансформація соціального захисту вимагатиме комплексного підходу: від раціоналізації бюджетних витрат до інтеграції з європейськими моделями соціального забезпечення. Ключовими викликами залишаються фінансова стабільність системи, цифровізація процесів і запровадження стимулюючих програм зайнятості.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. Виконання бюджету за видатками. Міністерство фінансів України. URL: <https://openbudget.gov.ua>
2. Сивульська Н., Славкова А. Соціальний бюджет України: основні тенденції останніх років та реалії під час війни. Економіка та суспільство. 2024. № 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-154>
3. Пенсійний фонд України. Новини. URL: <https://www.pfu.gov.ua/prestsentr/novini>

4. Це категорія потужних людей. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/ce-kategoriya-potuzhnih-lyudej-ministr-u-spravah-veteraniv-rozpovila-pro-dopomogu-veteranam-i-yihnim-rodinam>

5. Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/886>

УДК 330.59

Когатько Юрій Леонідович,
к. геогр. н., с.н.с., провідний науковий співробітник
відділу досліджень якості життя населення
Інститут демографії та проблем якості життя НАНУ
м. Київ, Україна

Полякова Світлана Володимирівна,
к. е. н., с.н.с., провідний науковий співробітник
відділу досліджень якості життя населення
Інститут демографії та проблем якості життя НАНУ
м. Київ, Україна

НЕРІВНІСТЬ ЗА ДОХОДАМИ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ТА ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Дослідження нерівності за доходами здійснювалось на базі обстеження умов життя домогосподарств (до 2021 року) та загальнонаціонального репрезентативного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств України, проведеного у грудні 2023 року – лютому 2024 року за технічної підтримки ЮНІСЕФ під координацією робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України. Дані за 2022 рік розраховані на основі змодельованої бази обстеження 2021 року.

За результатами розрахунків, у 2019 році квінтильний коефіцієнт фондів складав 2,18, що вказувало на відносно невисокий рівень нерівності доходів. Цей період характеризувався відносно стабільною економічною ситуацією. З початком пандемії у 2020 році стався різкий стрибок коефіцієнта - до 5,38. Це відбулось, в першу чергу, через більш стрімке зниження доходів найменш забезпечених верств населення. Пандемія спричинила економічний спад, масове скорочення робочих місць і зниження доходів, особливо серед найбільш вразливих груп населення. У 2021 році, попри певну стабілізацію, коефіцієнт залишився практично незмінним – на рівні 5,42; приблизно таким же і залишався перед початком повномасштабної війни (5,36). Однак у 2023 році показник різко зріс - до 12,61. Такий суттєвий стрибок спричинений тривалими економічними потрясіннями, відсутністю стабільних джерел доходів у значної частини населення, перш за все, через війну. Середня заробітна плата у реальному вимірі